

dura, encallament, desencallar, desencallament.

CALLAR, del ll. vg. *CALLARE 'abaixar', especialitzat aviat en el sentit de 'baixar la veu'; el mot llatí prové del gr. χαλάω 'jo amollo, jo faig baixar'. □ 5 1.ª doc.: c. 1200.

Ja apareix en les *Homilies d'Organyà*: «manazaven ad aquel ceg e dezien-li que calàs; e con éls més li manazaven é l mäs li cridave --- per qué é l no estave per los menaçadors qui-l volían fer calar et --- menazaven al ceg que calàs ---», f° 3v19, 4r6, 13; amb la grafia *-l-=-ll- (-l)*, habitual en el sistema gràfic d'aquest text, i ja en l'ús intransitiu; «*calad*, que trobad o avets», doc. de Gósol de 1250 (P. Pujol, *Docs. en Vg. d'Urgell*, 15.28); «car fols parla lay on calars valria --- i fay esforç qui-sab, can tain calar», Cerverí de Girona (ed. Ug., 79.8, 10; cf. Jeanroy, *Rom. LXV*, 245); freqüent ja en Llull, *Doctr. Pueril* (ed. Gili, p. 51), «encontraren-se l'amic e l'amat e callaren lurs boques, e lurs ulls ploraren», *Blang.* (NCL. II, 109.11); Eiximenis, *Dotzèn* (NCL. VI, 71).

La construcció intransitiva predomina ja bastant, des de l'Edat Mitjana, damunt la reflexiva *callar-se*, si bé llavors també es troba com a reflexiu, sense que s'observi una distinció neta d'usos o matisos: en les *Vides* hi ha oposició entre els mss.: *calaren* en el bàsic P, *se calaren* en B; ¹ en la *Questa* de Reixac es troben totes dues: «con hel's o víran, sí's calaren de lurs paraules», «ab tant calà la dona i é l raspòs e dix ---» (4.2, 107.23), i en Muntaner «no sabia què digués --- e axí callaren-se'n» (§ 132). Construcció que en castellà ha tingut sempre més amplitud d'ús que en català, i que avui hi predomina més que mai: allí es troba ja en Berceo, en els *Libros del Acedrex* alfonsins (302.11), etc., però no encara en el *Cid*, i que també es troba de vegades en portuguès i en llengua d'oc.

Pot ser primitiva o secundària (com la preferència paral·lela en els cast. *reirse, caerse*). Actualment observem que *callar-se* ha anat quedant restringit als nostres parlars de l'extrem NE: «per se callar sus d'un secret, / les dones són pas gaire bones», Saisset, *Catalanades*, 207; *se van callar* a Tuïr, RLR LXIX, 173, i és el que sento més a l'altre costat de l'Albera, en particular al Capcir *kàlò-té* (Els Angles, 1960). Només un ex. en conc. en PCoromines: «Déu meu, per què m'has deseparat? — No cren els sofriments els que li feien queixar-se així: eren les il·lusions que fugen, la fe que se n'anava; *calla't*, instint humà, i torna tu, la idea que m'ha portat aquí, i arruïna'm la meua ànima!», *Presons Im.* VII (O. C., 867b1f., igual en la 1.ª ed. i en l'autògraf). Capítol que es degué escriure cap al temps de la seva estada a Llers (circumstància potser no indiferent).

En efecte és un mot que ens és comú amb el port. i gall. *calar*, cast. *callar*, i oc. *calar*: ² general aquest en el domini gascó (*carà*) i llenguadocià, s'estén cap al NO. fins a Limoges, pel NE. fins al Roergue i el Gavalda, per l'Est fins al Delfinat i la Vauchuzà; són manlleuats del cat. el sd. *cagliare* i el sic. *caggiari*.

La representació de la *λ* grega per una LL llatina ⁶⁰

s'explica com un recurs per fugir del timbre velar de la *-l-* simple llatina davant vocal, timbre estrany a la pronúncia grega, recurs adoptat en el món bilingüe greco-llatí de certs sectors de la plebs romana; van aplegar exemples d'aquest fenomen en hellenismes llatins, ultra M-Lübke, L. Havet, *ALLG IX*, 135-6, 308 (*corcodillus, argilla, pilleus, malleus, culleus*), Ettmayer (ZRPb. xxx, 655) i Ronjat (*Gramm. Ist. Prov. II*, 149; antiquat ja Baist, *RFGn.* VI, 580; *KJRPh.* V, i, 407-8).

El trànsit semàntic 'abaixar' > 'callar' va poder originar-se com a evolució de la idea de 'baixar veles', com vol admetre Bloch,³ però és més probable que es partís sobretot de la idea de 'baixar la veu', veg. els passatges que he adduït de Mistral i els italians que aporta el FEW II, 61a, § 2. I sobretot tinguem en compte que el diferent tractament fonètic de la *λ* en *callar* i en el nàutic *calar* demostra que es tracta d'hellenismes que entraren en èpoques diferents: el mateix això que el significat més evolucionat exigeix que *callar* pertanyi a un estrat més antic.

DERIV.: *Callable. Callada. Callador* [Llull]; *-dora* val. *Callament* [Llull]; reemplaçat per *callança* que només es troba en els *Costums de Tortosa*: «altra vegada, arbitran, deym que los hòmens de Tortosa ajen barques de passatge, ab lo passatge franques e liures, axí que ls Senyors de Tortosa algun dret no-y demanen en aqueles coses, a ells perpetual *calança* posan», «los bayns --- a construir e a refer los murs de la ciutat pertanguen --- les rendes sien despeses en la fàbrica d'aquells, segons arbitre de dos prohòmens --- posans *callança* a aquells Senyors sobre l manament d'aquells» (ed. Ol., pp. 493, 494). *Callantiu* [princ. S. xv, A. Febrer]; *callantivol* [S. XIV: «deu-sse guardar que no hus massa de longues noves ne sia massa *quallentivol*», ACapellà, *De Amore*, p. 32]. *Acallar* [1413: «per què no morí dins lo ventre de ma mare, que dormiria, e dormit *me acallaria?*, que en infern no-y *callen* jamés aquells crits», St. Vicent F., *Quar.*, 282.113]; *acallador, acallament, acalladura*.

CPR.: *Callem-me* («els *callemmes*» 'persones fluïxes'). *Calladament* [*Cost. de Tortosa*].

¹ Preferit per Neugaard (discutible): «los dissaptes eren ennoblejtz per la sepultura de Nostre Seyor; per la qual rasó los grecs del dissapte *se calaren*, lo qual atorgaren a dejunar», f° 28v1 (n. 22), traduint *acquiescunt*. — ² A l'Edat Mitjana allí és més freqüent *tazer*, però *se calar* no és rar en textos llenguadocians, com el Nou Testament de Lió (Jud, *Mélanges Duraffour*; Duraffour, *VRom.* V, 280), incloent-n'hi algun de tan nòrdic com *Flamenca*: «mais quant ill calon ('baixen') tut *si callon*, / que ren non danson ni non ballon», v. 7501 (cf. el que he dit a *CALAR*). Reflexiu, com aquí, també, ben cap al Sud, a Clarmont d'Erau (*se calà* «se taire», Pastre). Però intr. en la llengua de Mistral, que sovint li dóna un sentit un poc més emfàtic, tan o més veí encara de 'apagar-se el so o la intensitat, minvar la força de la veu': «'estràs de mi tempe / alor *calarà*; / e dóu grand plourà / moun regard